

BOLALARDAGI HISSIYOTLAR XUSUSIYATLARI

Almardonova Mo'tabar Xolmo'minovna
Shahrisabz Davlat Pedagogika instituti
Tabiiy fanlar kafedresi o'qituvchisi
almardonova1motabar@gmail.com

Ziyotova Dildora
Shahrisabz Davlat Pedagogika instituti
Biologiya yo'nalishi 3-kurs talabasi

Annotatsiya. Ushbu tezisdagi hissiyotlarning psixologik xususiyatlari, ularning shakllanish jarayoni hamda rivojlanish bosqichlari yoritilgan. Bolalarda quvonch, qo'rquv, g'azab, mehr, uyat kabi hissiyotlarning namoyon bo'lishi va ularning xulq-atvoriga ta'siri tahlil qilingan. Shuningdek, oilaviy muhit, ta'lim-tarbiya va ijtimoiy omillarning bolalar hissiy rivojlanishidagi o'rni ochib berilgan. Tezisdagi bolalarda ijobiy hissiyotlarni shakllantirish va salbiy emotsional holatlarning oldini olishning pedagogik hamda psixologik ahamiyati haqida fikr yuritilgan.

Kalit so'zlar: hissiyot, emotsiya, bolalar psixologiyasi, hissiy rivojlanish, quvonch, qo'rquv, g'azab, mehr-muhabbat, emotsional holat, tarbiya, psixik rivojlanish, oilaviy muhit, ijtimoiy omillar, bola shaxsi.

Kirish

Inson hayotida hissiyotlar muhim o'rin egallaydi. Hissiyotlar orqali inson atrof-muhitga, voqea-hodisalarga va boshqa insonlarga bo'lgan munosabatini namoyon qiladi. Ayniqsa, bolalik davrida hissiyotlarning shakllanishi va rivojlanishi shaxs kamolotida katta ahamiyat kasb etadi. Bola dunyoni avvalo hissiyotlari orqali anglaydi, o'zining ichki kechinmalarini turli emotsional holatlar yordamida ifodalaydi. Shu sababli bolalardagi hissiyotlar xususiyatlarini o'rganish psixologiya va pedagogika fanlarining dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi.

Bolalarning hissiy rivojlanishi ularning psixik taraqqiyoti bilan chambarchas bog'liqdir. Bola tug'ilgan paytdan boshlab turli emotsional holatlarni namoyon qila boshlaydi. Dastlab oddiy fiziologik ehtiyojlar bilan bog'liq hissiyotlar kuzatilsa, keyinchalik murakkab hissiy kechinmalar shakllanadi. Mehr-muhabbat, quvonch, qo'rquv, uyat, hayajon va g'azab kabi hissiyotlar bolaning hayot tajribasi ortib borishi bilan rivojlanadi. Ushbu hissiyotlar bolaning xarakteri, xulq-atvori va atrofdagilar bilan munosabatiga ta'sir ko'rsatadi.

Bolalarda hissiyotlarning shakllanishida oila muhim o'rin tutadi. Oiladagi mehr-muhabbat, ota-onaning bolaga bo'lgan munosabati va oilaviy muhit bolaning hissiy rivojlanishiga bevosita ta'sir qiladi. Mehribonlik va e'tibor muhitida ulg'aygan bolalarda ijobiy hissiyotlar ustun bo'ladi. Aksincha, qo'pollik, befarqlik yoki nizoli muhit bolalarda qo'rquv, tortinchoqlik va agressiv holatlarning yuzaga kelishiga sabab bo'lishi mumkin. Shu sababli oiladagi sog'lom psixologik muhit bolaning ruhiy salomatligi uchun juda muhim hisoblanadi.

Ta'lim va tarbiya jarayoni ham bolalarning hissiy rivojlanishida katta rol o'ynaydi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlari va maktablarda bolaning emotsional holatiga alohida e'tibor qaratilishi zarur. Pedagoglarning bolalarga mehr bilan munosabatda bo'lishi, ularni rag'batlantirishi va qo'llab-quvvatlashi ijobiy hissiyotlarning rivojlanishiga yordam beradi. Shu bilan birga, bolalarni jamoa bilan ishlashga o'rgatish, do'stlik va hamkorlik tuyg'ularini shakllantirish ham hissiy tarbiyaning muhim yo'nalishlaridan biridir.

Bolalik davrida hissiyotlar juda tez o'zgaruvchan bo'ladi. Bola bir holatdan ikkinchi holatga tez o'tishi mumkin. Masalan, bir necha daqiqa oldin quvonib turgan bola kichik bir sabab tufayli yig'lab yuborishi mumkin. Bu holat bolalar nerv tizimining hali to'liq shakllanmaganligi bilan bog'liqdir. Shu sababli kattalarning bolalarga nisbatan sabr-toqatli va tushunuvchan bo'lishi talab etiladi.

Bolalarda qo'rquv hissi ham tez-tez uchraydi. Ular qorong'ilikdan, baland tovushlardan yoki notanish insonlardan qo'rqishlari mumkin. Ba'zi hollarda noto'g'ri tarbiya yoki keskin jazolash usullari bolalarda ortiqcha xavotir va qo'rquv hissining kuchayishiga olib keladi. Shu sababli bolalarni tarbiyalashda ularning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olish muhimdir.

Bolalarda ijobiy hissiyotlarni shakllantirish ularning ruhiy va ijtimoiy rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatadi. Quvonch, mehr, ishonch va xotirjamlik hissi bolaning o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi. Bunday bolalar tengdoshlari bilan tez til topishadi, ta'lim jarayonida faol bo'lishadi va hayotga ijobiy qarashadi. Shu sababli bolalarda ijobiy hissiy muhit yaratish pedagoglar va ota-onalarning asosiy vazifalaridan biri hisoblanadi.

Zamonaviy jamiyatda axborot texnologiyalarining rivojlanishi bolalar hissiyotlariga ham ta'sir ko'rsatmoqda. Telefon, internet va turli media vositalar bolaning emotsional holatiga ijobiy yoki salbiy ta'sir qilishi mumkin. Shu sababli bolalarning bo'sh vaqtini to'g'ri tashkil etish, ularni foydali mashg'ulotlarga jalb qilish va jonli muloqotni rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Psixologiya fanida bolalardagi hissiyotlarni o'rganish katta amaliy ahamiyatga ega. Chunki bolaning hissiy holatini tushunish orqali uning ichki dunyosini anglash mumkin. Bu esa pedagoglar, ota-onalar va psixologlarga bolalar bilan to'g'ri munosabat o'rnatishda yordam beradi. Bolalardagi salbiy hissiy holatlarni vaqtida aniqlash va ularni bartaraf etish bola shaxsining sog'lom rivojlanishiga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, bolalardagi hissiyotlar ularning shaxs sifatida shakllanishida muhim o'rin tutadi. Hissiy rivojlanish bolaning psixik, aqliy va ijtimoiy taraqqiyotiga kuchli ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli bolalarda ijobiy hissiyotlarni shakllantirish, sog'lom psixologik muhit yaratish va ularning emotsional holatini to'g'ri boshqarish bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi.

ASOSIY QISM

Hissiyot tushunchasi va uning mohiyati

Hissiyot inson psixikasining muhim tarkibiy qismlaridan biri hisoblanadi. Hissiyotlar insonning atrof-muhitga, voqea-hodisalarga va boshqa insonlarga bo'lgan munosabatini aks ettiradi. Inson o'z ehtiyojlari va qiziqishlariga mos keladigan holatlarga nisbatan quvonch, mamnunlik yoki mehr hissini namoyon etsa, salbiy holatlarga nisbatan qo'rquv, g'azab yoki xafalik kabi emotsional kechinmalarni boshdan kechiradi.

Bolalarda hissiyotlar juda erta shakllana boshlaydi. Bola tug'ilganidan boshlab tashqi ta'sirlarga turli emotsional reaksiyalar orqali javob qaytaradi. Dastlabki hissiyotlar fiziologik ehtiyojlar bilan bog'liq bo'lsa, keyinchalik murakkab emotsional holatlar shakllanadi. Hissiyotlar bolaning psixik rivojlanishi, xarakteri va ijtimoiy munosabatlariga kuchli ta'sir ko'rsatadi.

Psixologiya fanida hissiyotlar inson faoliyatini boshqaruvchi muhim omillardan biri sifatida qaraladi. Hissiyotlar orqali bola atrofdagilar bilan muloqot qiladi, o'z ichki holatini

ifodalaydi va turli vaziyatlarga moslashadi. Shu sababli bolalardagi hissiyotlarni o'rganish pedagogik va psixologik jihatdan muhim ahamiyatga ega.

Bolalarda hissiyotlarning shakllanish jarayoni

Bolalarda hissiyotlarning rivojlanishi bosqichma-bosqich amalga oshadi. Dastlab bola oddiy hissiy reaksiyalarni namoyon qiladi. Masalan, ochlik yoki noqulaylik paytida yig'laydi, mehr va e'tibor ko'rsatilganda esa xursand bo'ladi. Vaqt o'tishi bilan bolaning hissiy dunyosi boyib boradi va murakkab hissiyotlar shakllanadi.

Go'daklik davrida bolaning hissiyotlari ko'proq biologik ehtiyojlar bilan bog'liq bo'ladi. Keyinchalik esa ijtimoiy omillar ta'sirida yangi emotsional holatlar yuzaga keladi. Bola kattalar bilan muloqot qilish, o'yin faoliyati va tengdoshlari bilan munosabatlar orqali yangi hissiy tajribalarni egallaydi.

Maktab yoshiga yaqin davrda bolaning hissiyotlari ancha barqarorlasha boshlaydi. U o'z his-tuyg'ularini boshqarishni, boshqalarning hissiyotlarini tushunishni va ularga mos munosabat bildirishni o'rganadi. Shu sababli bu davr hissiy tarbiya uchun muhim bosqich hisoblanadi.

Bolalarda uchraydigan asosiy hissiyotlar

Bolalarda turli xil hissiyotlar namoyon bo'ladi. Eng ko'p uchraydigan hissiyotlardan biri quvonch hissidir. Bola o'yin o'ynaganda, maqtov eshitganda yoki yaqin insonlari bilan muloqot qilganda quvonadi. Quvonch bolaning faol bo'lishiga va atrofdagilar bilan yaxshi munosabat o'rnatishiga yordam beradi.

Qo'rquv hissi ham bolalarda keng tarqalgan emotsional holatlardan biridir. Bola qorong'ilikdan, baland tovushlardan yoki notanish odam va narsalardan qo'rqishi mumkin. Ba'zi hollarda kattalarning qo'pol muomalasi yoki keskin jazolash usullari qo'rquv hissining kuchayishiga sabab bo'ladi.

G'azab hissi bolaning istaklari bajarilmaganda yoki unga nisbatan adolatsizlik sezilganda yuzaga keladi. Ayrim bolalar g'azabini yig'lash yoki qichqirish orqali ifodalaydi. Shu sababli bolalarni hissiyotlarini to'g'ri boshqarishga o'rgatish muhimdir.

Mehr-muhabbat hissi bolaning ruhiy rivojlanishida katta ahamiyatga ega. Bola ota-onasi, yaqinlari va do'stlariga mehr ko'rsatadi. Bu hissiyot insoniy munosabatlarning shakllanishida muhim o'rin tutadi.

Oilaning hissiy rivojlanishdagi roli

Oilaviy muhit bolaning hissiy rivojlanishiga eng kuchli ta'sir ko'rsatuvchi omillardan biridir. Mehribon va sog'lom muhitda ulg'aygan bolalarda ijobiy hissiyotlar ustun bo'ladi. Ota-onaning bolaga mehr bilan munosabatda bo'lishi bolaning o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi.

Oiladagi nizolar, qo'pollik yoki e'tiborsizlik esa bolaning ruhiy holatiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Bunday muhitda ulg'aygan bolalarda qo'rquv, xavotir va agressivlik kuzatilishi mumkin. Shu sababli oilada sog'lom psixologik muhit yaratish juda muhimdir.

Bolaning hissiy rivojlanishida ota-onaning shaxsiy namunasining ham ahamiyati katta. Bola kattalarning xatti-harakatlarini kuzatadi va ularga taqlid qiladi. Agar ota-onalar o'z hissiyotlarini madaniyatli tarzda boshqarsalar, bola ham shunday ko'nikmaga ega bo'ladi.

Ta'lim va tarbiyaning hissiyotlarga ta'siri

Ta'lim-tarbiya jarayoni bolalarning hissiy rivojlanishida muhim rol o'ynaydi. Pedagoglarning bolalarga nisbatan mehribon va adolatli munosabati ijobiy emotsional muhitni

shakllantiradi. Rag'batlantirish, qo'llab-quvvatlash va maqto'v bolalarning o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi.

Maktab jamoasi ham bolaning hissiy rivojlanishiga ta'sir ko'rsatadi. Tengdoshlari bilan muloqot qilish jarayonida bola do'stlik, hamkorlik va o'zaro hurmat kabi hissiy sifatlarni o'rganadi. Jamoada faol qatnashgan bolalarda ijtimoiy moslashuv yaxshi rivojlanadi.

Ta'lim jarayonida bolalarning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olish zarur. Har bir bolaning hissiy holati turlicha bo'lganligi sababli ularga individual yondashuv talab etiladi. Shu orqali bolalarda sog'lom psixologik muhit yaratish mumkin bo'ladi.

Bolalarda salbiy hissiyotlarning kelib chiqishi

Bolalarda salbiy hissiyotlar turli omillar ta'sirida yuzaga keladi. Oiladagi muammolar, noto'g'ri tarbiya, haddan tashqari talabchanlik yoki e'tiborsizlik bolada salbiy emotsional holatlarni keltirib chiqaradi. Bunday bolalarda qo'rquv, xavotir, tortinchoqlik yoki agressivlik kuzatiladi.

Ba'zan bolalarda o'ziga ishonchsizlik hissi paydo bo'ladi. Bu holat ko'pincha bolaning doimiy tanqid qilinishi yoki tengdoshlari tomonidan kamsitilishi natijasida yuzaga keladi. Shu sababli bolalarni ruhiy jihatdan qo'llab-quvvatlash juda muhimdir.

Salbiy hissiyotlar bolaning ta'lim jarayoniga ham salbiy ta'sir qiladi. Qo'rquq yoki xavotirli bolalar darslarda faol qatnashmasligi mumkin. Shu sababli pedagoglar va ota-onalar bolaning hissiy holatiga doimo e'tibor berishlari zarur.

Bolalarda ijobiy hissiyotlarni shakllantirish yo'llari

Bolalarda ijobiy hissiyotlarni shakllantirish uchun avvalo mehribon va sog'lom muhit yaratish kerak. Bola o'zini xavfsiz va qadrlangan his qilsa, unda quvonch va ishonch hissi rivojlanadi.

Bolalarni rag'batlantirish va ularning yutuqlarini e'tirof etish muhim ahamiyatga ega. Maqto'v bolaning o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi va uni yangi muvaffaqiyatlarga undaydi. Shu bilan birga, bolalarning qiziqishlarini qo'llab-quvvatlash ham ijobiy hissiyotlarning rivojlanishiga yordam beradi.

Sport, san'at, kitobxonlik va jamoaviy o'yinlar bolalarda ijobiy emotsional holatlarni shakllantiradi. Bunday faoliyatlar orqali bola o'z hissiyotlarini boshqarishni va boshqalar bilan sog'lom munosabat o'rnatishni o'rganadi.

Bolalar bilan samimiy muloqot qilish ham katta ahamiyatga ega. Ularning fikrini tinglash, muammolariga befarq bo'lmaslik va doimo qo'llab-quvvatlash bolaning ruhiy salomatligini mustahkamlaydi.

XULOSA

Bolalardagi hissiyotlar ularning psixik rivojlanishi va shaxs sifatida shakllanishida muhim o'rin tutadi. Bola hayotining dastlabki davrlaridan boshlab turli emotsional holatlarni namoyon qiladi va aynan hissiyotlar orqali atrof-muhitni anglay boshlaydi. Quvonch, qo'rquv, mehr, g'azab, hayajon kabi hissiyotlar bolaning xulq-atvori, dunyoqarashi va insonlar bilan munosabatiga kuchli ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli bolalarning hissiy rivojlanishini chuqur o'rganish pedagogika va psixologiya fanlarining muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

Mavzuni o'rganish davomida bolalarda hissiyotlarning shakllanishi biologik va ijtimoiy omillar bilan chambarchas bog'liq ekanligi aniqlandi. Ayniqsa, oilaviy muhit va ta'lim-tarbiya jarayoni bolaning emotsional rivojlanishida katta ahamiyat kasb etadi. Mehribonlik, e'tibor va qo'llab-quvvatlash muhitida ulg'aygan bolalarda ijobiy hissiyotlar ustun bo'ladi. Aksincha,

qo‘pollik, befarqlik yoki doimiy bosim salbiy hissiy holatlarning kuchayishiga sabab bo‘lishi mumkin.

Bolalarda hissiyotlarning tez o‘zgaruvchanligi ularning yosh xususiyatlari bilan bog‘liqdir. Shu sababli ota-onalar va pedagoglar bolalarga nisbatan sabr-toqatli, tushunuvchan va mehribon bo‘lishlari zarur. Bolaning hissiy holatini tushunish va unga to‘g‘ri yondashish uning ruhiy salomatligini mustahkamlashga yordam beradi. Ayniqsa, bolalarni rag‘batlantirish, ularning fikrini hurmat qilish va muvaffaqiyatlarini e‘tirof etish ijobiy emotsional holatlarni rivojlantiradi.

Ta‘lim muassasalarida sog‘lom psixologik muhit yaratish ham bolalarning hissiy rivojlanishiga ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi. Jamoaviy o‘yinlar, sport, san‘at va ijodiy mashg‘ulotlar bolalarda quvonch, do‘stlik va hamkorlik hissini shakllantiradi. Shu bilan birga, bolalarda salbiy hissiyotlarning oldini olish uchun ularning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olish muhimdir.

Xulosa qilib aytganda, bolalardagi hissiyotlar ularning ruhiy, aqliy va ijtimoiy taraqqiyotining ajralmas qismi hisoblanadi. Hissiy jihatdan sog‘lom tarbiya topgan bola kelajakda barkamol, faol va jamiyatga foydali inson bo‘lib voyaga yetadi. Shu sababli bolalarda ijobiy hissiyotlarni shakllantirish va ularning emotsional rivojlanishini qo‘llab-quvvatlash har bir ota-ona, pedagog va jamiyatning muhim vazifasi hisoblanadi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Bolalar psixologiyasi – Toshkent, O‘qituvchi nashriyoti.
2. Yosh davrlari va pedagogik psixologiya – Toshkent, Fan nashriyoti.
3. Umumiy psixologiya – Toshkent, Yangi asr avlodi nashriyoti.
4. Pedagogika – Toshkent, O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta‘lim nashriyoti.
5. Oila psixologiyasi – Toshkent, Tafakkur nashriyoti.
6. Rivojlanish psixologiyasi – Toshkent, Sharq nashriyoti.
7. O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta‘limi vazirligi metodik qo‘llanmalari.
8. Ziyonet elektron ta‘lim portali
9. O‘zbekiston Milliy kutubxonasi
10. Google Scholar ilmiy maqolalar bazasi